

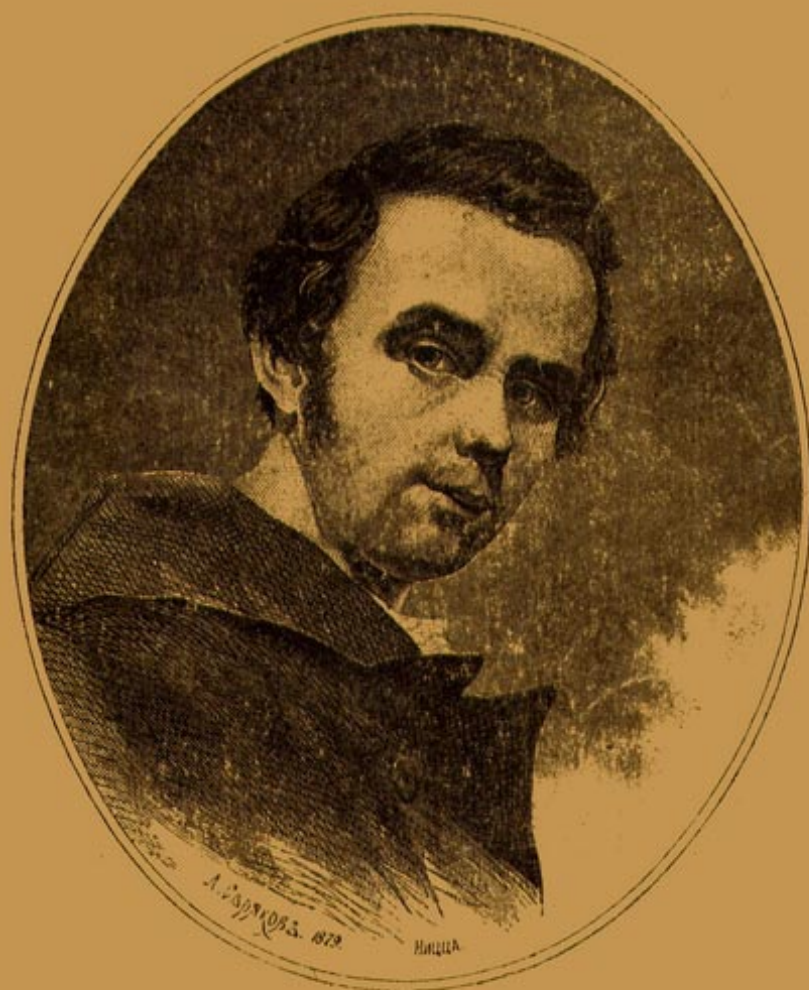
видавництво „Україньский Учитель“.

МАЛИЙ КОБЗАРЬ

ДЛЯ ДІТЕЙ.

П. Шевченко.

3 малюнками.

№ 33.
У КИЇВІ.
1911.

844к1-рк
с ш 37

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКИЙ УЧИТЕЛЬ“

© ТАРАС ШЕВЧЕНКО. ©

1911-1

МАЛИЙ КОБЗАРЬ

ДЛЯ ДІТЕЙ

З МАЛЮНКАМИ.

-485051-

33.
У Київі,
1911.

2р

Державна
республіканська бібліотека
ДЛЯ ДІТЕЙ

Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР
ІНВ. 1292283

КИЇВ.
Друкарня Ак. Т-ва „Петръ Барскій въ Кіевъ“, Хрещ. 40.
1911.

Тарас Шевченко.

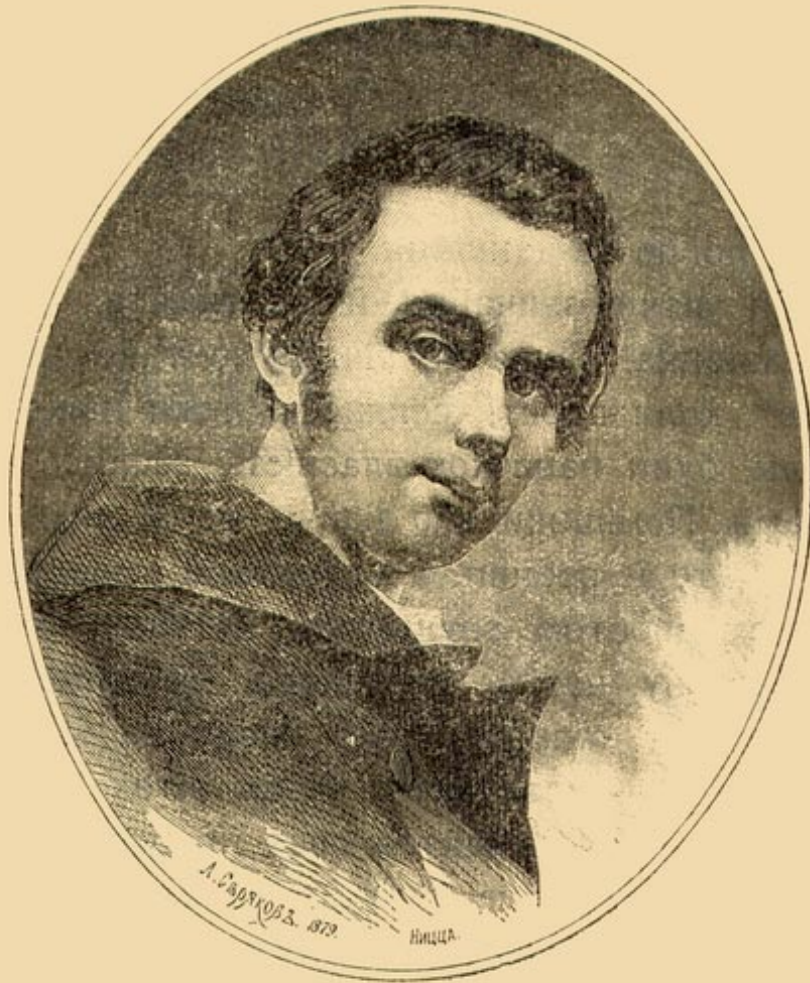
1814—1861.

Було це за-панщини.

Ви, дітки, звичайно й не тямите, що то за панщина. Лиха то річ. Було таке „время люте“, коли прості селянські люди належали панам, були панською власністю, звались крепаками. Поміщики або дідичі, котрі лихі, що хотіли, те й робили з крепаками: мордували тяжкою роботою, знущались, катували за всяку мализну, навіть продавали як худобу чи міняли, як якийсь крам часом на заводських щенят, розлучаючи іноді дітей з батьками. Майже все життя своє працювали крепаки на пана, і не було їм просвітлої години. Тепер навіть тому, хто виріс у тяжких злиднях, трудно поняти віри, як жили колись прості люди. Отже-ж це не вигадка, а щира правда.

І от у ці саме часи, року Божого 1814-го, 25-го лютого, в селі Керелівці, на Київщині, в оселі вбогого мужика, побачив світ той

крепак, котрого тепер почитує вся Україна й чужі люди: це наш славнозвісний поет, Тарас Григорович Шевченко, що так дуже побивався в своїх писаннях за долею бідного поневоленого люду, що так любив свій рідний край, „свою Україну убогу“, перетерпів за неї багато мук.

Т. Шевченко за-молоду.

Вам, дітки, годиться про нього знати й шанувати пам'ять його ще й тому, що він над усіх людей любив діток, називав їх Божою благодаттю; він казав, що нема на світі

нічого кращого, як мати, „з своїм дитяточком малим“.

„Було,—росказують про нього,—назбірає в неділю з півсотні малюків, піде накупить їм усякої всячини, що ледві тягне; втомиться, кохана смушева шапка зсунеться йому на потилицю, сорочка розхрістається... Не вважаючи на те, прийде до дітей веселий. Діти перестривають його, кидаються йому пособляти. Ось прорвався папір, покотились горіхи, діти метушаться, визбірують. Тарас, дивлячись на них, сміється, радіючи сам, як дитина. Ось зібралися всі на вигоні. Перекупка везе в візочку яблука, грушки, бублики й інше таке. Тарас роздає дітям жменями ті ласощі й тішиться радістю своїх малих товаришів. „Припадають, — каже, — сердешні, наче до рідної матері. А подумаєш — за що? за якусь то жменю горіхів!“

Дівчаток при тій забаві обороняв. Коли хлоп'ята хотіли давати дівчатам менш ласощів, — бо вони, мовляв, плакси, — то Тарас обороняв дівчаток, сперечався, то вмовляючи, то регочучись.

А то піде було під грушу, ляже там і дівчату до себе кличе. . „Ідіть, каже, до мене, грайтеся, поки не засну, а як засну — втікайте!“ Діти качаються коло нього, лаять по ньому, сіпають, пустують. „Мене діти люблять, — каже було Тарас, — а кого люблять діти, той ще не зовсім поганий чоловік!“

І святу правду казав наш Кобзарь: діти знають кого любити. Інше й гостинці дає дитині, а дитина таки не горнеться... Щось вона чує серденьком малим *)“.

Безпросвітне, невеселе було дитяче життя самого Тарасика. Це було, коли хочете, справжнє пекло, як казав про нього і сам Тарас, згадуючи свої дитячі літа, свою хату:

Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози проличись,
Найперші сльози!.. Там неволя,
Робота тяжкая—ніколи
І помолитись не дають.

Батьки його, не покладаючи рук, робили — і все на пана, а сем'я у них була таки величенька, тому не диво, що в своїх віршах поет пише про себе: „я було таке убоге, трохи не голе“.

Ще гірше стало Тарасикові, як померли його батьки. Коли було йому 9 літ, умерла його няня, а за три роки після цього не стало й батька Тарас зостався кругом сиротою.

Але ще за життя свого батько Тарасів помітив у хлопця метку, жваву, допитливу вдачу й віддав його до дяка вчитись. Яка та була наука, про те сам Шевченко опісля згадує не раз. Коли померли батьки,—пригадує він, то ми, діти,

Розлізлися межі людьми,
Як мишенята. Я до школи
Носити воду школярам.

*) „Мол. Україна“, ч. 2, 1909 р.

Дяк був великий п'яниця й, повернувшись на підпитку додому, катував своїх учнів і зну-

Хата Шевченкових батьків, де народився Тарас.

щався над ними; а надто перепадало розумному, непосидячому Тарасові. Велику охоту

мав Тарас до науки, і хоч наука вдяка була прекепська, одначе він швидко вивчився читати й полюбив книжки, а щоб ніхто не заважав йому, то він читав нишком, ховаючись по бур'янах.

Недовго терпів хлопець мордування свого вчителя і втік якомсь серед ночі в м. Лисянку, щоб стати за учня до одного діакона-маляра, сподіваючись навчитись добре малювати; але, побачивши, що діакон заставляє його тільки носити воду з річки та терти фарби, він покинув і діакона та подався до другого маляра, в Тарасівку. Глянув той хлопцеві на долоню і сказав, що Тарас ні до чого не здатний.

Вернувся тоді зажурений хлопець додому й став за підпасича до череди, і так поневірявся ще років три, не маючи ні від кого ані ласки, ні доброго слова. Думка навчитись малювати й тут не кидала його, щось тягло його до іншої роботи й не давало йому спокою.

Пішов якомсь парубчак ще до одного маляра в Хлипнівку й попросився в науку, але цей відповів йому, що такого великого хлопця без панського дозволу він не візьме, бо за це пан гніватиметься й позиватиме. Коли-ж Тарас прийшов у Вільшану до свого пана, проситись у науку, то управитель навіть не пустив його до пана, а звелів зостатись при панським дворі й допомагати кухареві, а за кільки там часу взято було парубчака до

панських покоїв за „козачка“, то-б-то за лакейчука.

І довелося сердешному Тарасові надовго покинути рідну країну й вештатись за паном по всіх-усюдах: проживав він і у Вільні, і у Варшаві, нарешті попав аж у Петербург.

„Козачок“ з Тараса був аби який, бо в нього тільки й гадки було, як би знайти вільну хвилиночку, щоб почитати, або помалювати. За такою забавкою заставляв його часом пан і тяжко карав, але, побачивши, що охоти до малювання з нього не виб'єш нічим, віддав Тараса в науку до маляра Ширяєва, щоб потім мати свого власного маляра-крепака.

Погана була й тут наука Тарасові. Хазяїн його не багато й сам тямив у малярстві, тому й інших навчити не міг. Тільки й роботи було Тарасової, що ходити ото по чужих будинках та фарбувати дахи, підлоги, вікна, двері. І мусив Тарас, що бажав навчитись малювати як слід, як великі майстрі, — мусив самотужки доходити всього того. Як випадє йому вільна година, то він і сидить уже десь у Літнім Саду*) й змальовує ту або іншу статую (гарно витесану з каменю по-стать).

За такою роботою зуспив Тараса якось земляк його, художник Сошенко. Він подивився на малюнки Шевченкові й по них по-

*) Сад такий є в Петербурзі.

бачив, що той має не аби-який хист до малювання. Про талановитого земляка розказав Сошенко славнозвісним художникам Брюлову, Григоровичу, Венеціанову, показав їм його малюнки. І почав з цього часу Шевченко вчитись малярства у них.

Немов на світ народився парубок, коли дізнався, що не всі пани однакові, що й межі ними є добрі, щирі, привітні люди.

Ми вже знаємо, яка наука Тарасові була в дяківській школі, знаємо, що тільки й науки тієї було, що хлопець вивчився читати. Отже тепера Шевченко, як голодний на хліб, накинувся на гарні книжки й силу прочитав, дізнавшись із книжок такого, що й не снилося бідолашному крпакові. Познайомився він, таки-ж тепер, ще й з відомим російським поетом, Жуковським Василем та ще з одним письменником — Гребінкою Євгеном, земляком, що писав свої твори й українською мовою.

Коли Шевченко побачив, як живуть розумні, освічені люди, то ще більш зненавидів своє крпацьке життя, й невеселі думки заврушилися йому в голові. Гірко йому було бачити, що де-кому гарно живеться на світі, а люди прості нидіють в неволі, в темноті, в злиднях. Ця неволя й йому самому ставапа на шляху до кращого життя.

Приятелі його бачили цей смуток і тямли, від чого він. Бачили вони й велику здатність Шевченкову до малярства й знали, що доки він у неволі, доти не виб'ється на широ-

кий світ, і загине його великий хист і кебета, тому наважились викупити Шевченка у пана на волю. Треба було зібрати грошей. Тоді художник Брюлов намалював гарний портрет Жуковського; той портрет продано було як раз за стільки, скільки правив пан

Т. Шевченко в останні часи свого віку.

за свого крепака, й на ці гроші куплено Шевченкові волю. Не можна й розказати, як зрадив Таґас, що давня мрія його здійснилась.

що став він людиною вільною, як і всі оті нові його приятелі.

І зараз же вступив він до Академії Художеств — найвищої малярської школи. За який час вийшов він з неї справжнім художником. Та хоч і був він гарним художником, проте не через це зробився відомим усьому світові й незабутнім у своїй рідній країні.

Живучи на чужині, згадує Шевченко свій розкішний край, рідні села, рідний поневолений люд, що так бідує в кречацькій ярмі, й великою безмежною тугою й любовію до них сповняється його щире серце. Пекучі невпокійні думки про долю любого краю не дають йому спокою, й він виливає їх на папері.

Шевченко почав писати про все те, що передумав, що пережив душею й серцем, вболіваючи за долею простого люду, з якого й сам вийшов. Своїми оцими писаннями й уславився Шевченко, яко найкращий український поет, бо ще й досі краще за нього ніхто не писав рідною мовою. Писано було й до нього цією простою мовою, але все те ніби жартома, бо навіть ті, котрі писали, думали, що на простій мові нічого доброго не напишеш.

Отже Шевченко показав усім, що написати про долю рідного люду, виспівати його болі й муки, можна найкраще рідною мовою, й дуже гнівався на тих, хто цурався рідної мови.

Учітеся, брати мої —

закликав Шевченко своїми писаннями,—

Думайте, читайте,
І чужого научайтесь,
Свого не цурайтесь,—
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає.

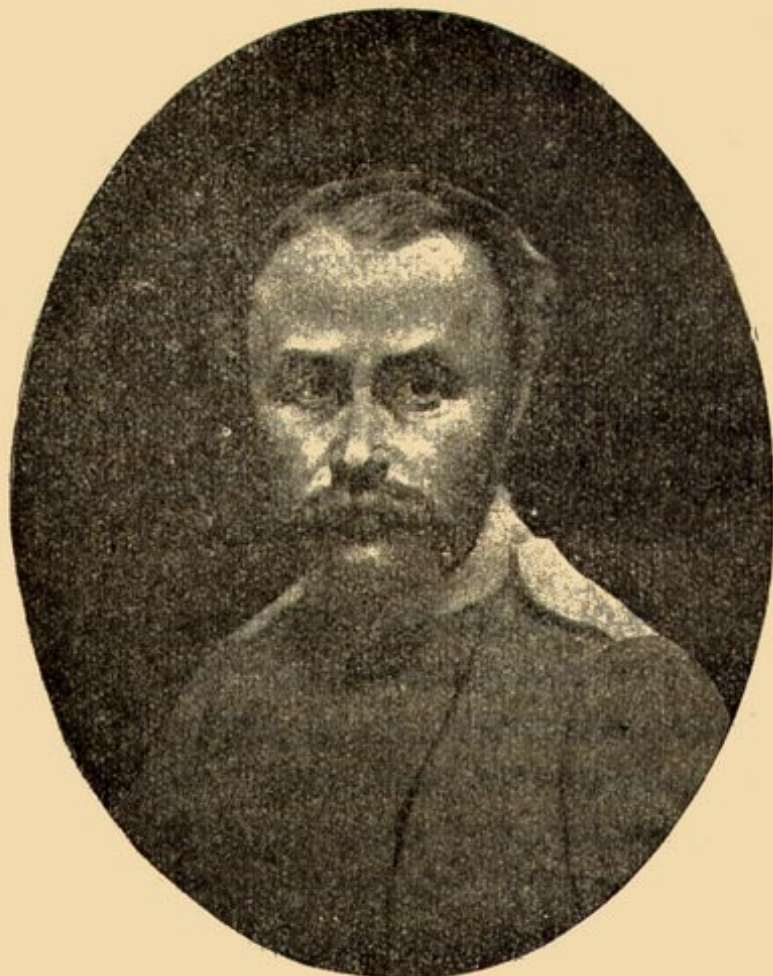
Закликав він усіх людей до згоди, до братерства; багатих і значних людей закликав зглянутись на „найменшого брата“—на простий народ, що вважався тоді за худобу. Він писав, що тільки тоді, коли на землі запанує любов і згода, тільки тоді настане й щастя. Закликав не забувати рідної України, любити її до загину.

Про все це писав Шевченко часом дуже гостро, з великим гнівом до тих, хто робив „неправду на землі“, а ці люде були дуже значні й не хотіли подарувати поетові його святого обурення, оддали його в салдати й заслали в далеку безлюдну пустиню, та ще до того заборонили йому й писати.

Та не легко було додержати такого примусу. Шевченко і в цій новій неволі тужив за рідним краєм, від котрого силоміць одірвано було його, й великі думи його просилися на папір. Крадькома, ховаючи написане за халяву й де тільки можна було, він робив те, без чого, як без повітря, не міг жити.

Може це єдине й надало йому сили перебути тяжку 10 ти літню неволю й повер-

нутись додому, хоч і дуже замордованим, по-старілим завчасно, виснаженим, але з такими самими, як і до неволі, думками.

Т. Шевченко солдатом.

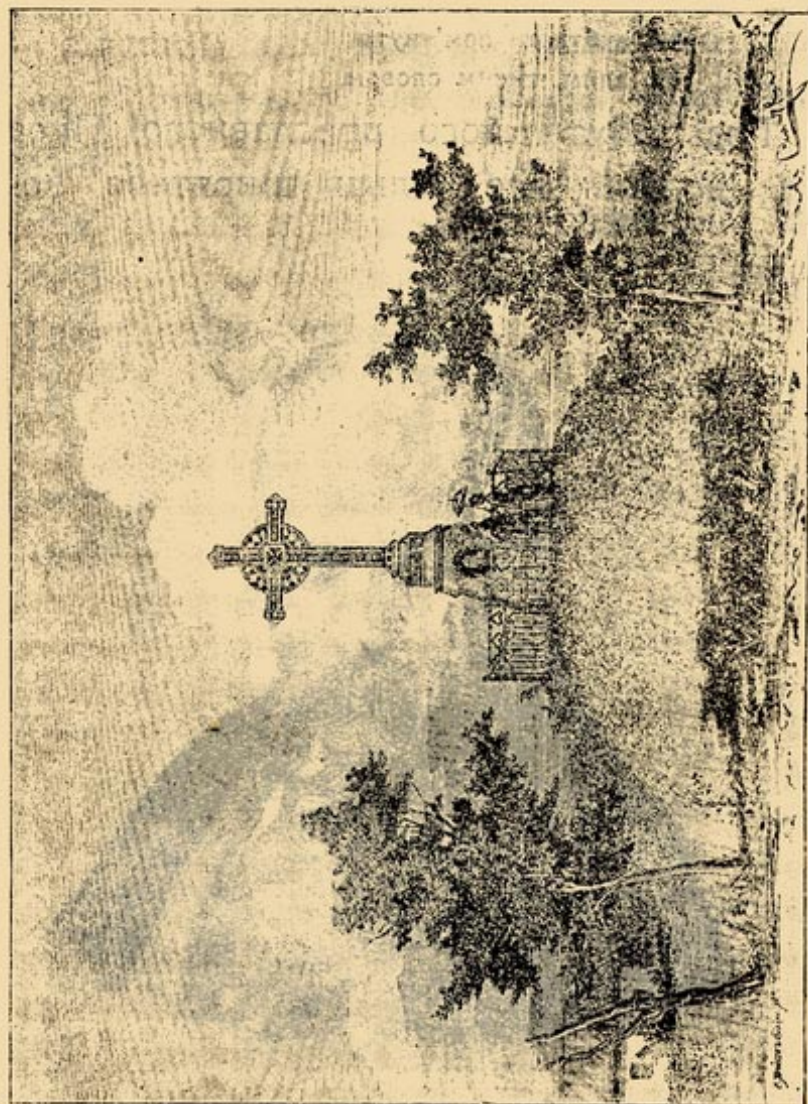
Недовго прожив Шевченко після цього повороту, щось мабуть років зо три. А року 1861-го 26-го лютого не стало великого поета, великого страдника за рідний край.

Ще за життя написав він такий заповіт:

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій;

Щоб лачи широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий

Шевченкова могила.

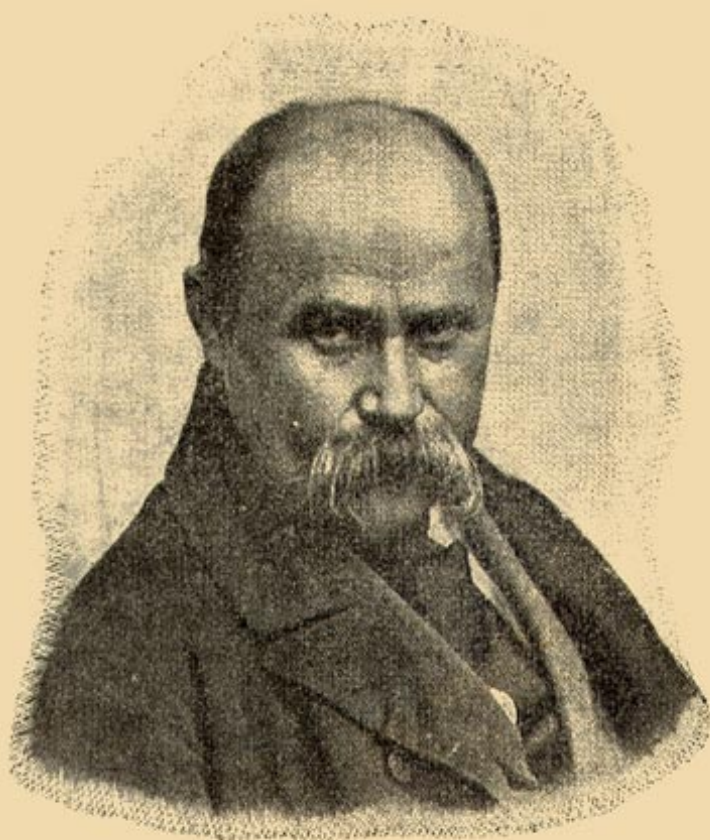
І хоч поховано було Шевченка одразу в Петербурзі, де він умер, про те люди, що любили й шанували поета, не кидали думки виконати Шевченків заповіт. І от у травні того-ж таки 1861-го року тіло великого Кобзаря України перевезено з Петербургу до

високої могили над Дніпром, біля г. Канева,
й там з великою шанобою поховано.

У своїм заповіті писав іще Шевченко:

І мене в сем'ї великій
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим, тихим словом.

Годі забути його преславного! Писання
його що-далі все більш ширяться по-між

М. Шевченко

людьми, заживаючи йому все більшої слави й
пошани. А високу могилу його над Дніпром

що-року їздять одвідувати тисячі людей, щоб побожно вклонитись преславному Кобзареві. Дні-ж — 25 лютого, коли народився Шевченко, й 26 лютого, коли вмер він, зробилися справжніми національними (народними) святами для всієї України по цей і по той бік кордону, де живуть наші брати, Галичане.

Як „наша дума, наша пісня не вмере, не загине“, так не вмере й пам'ять і шаноба до Тараса Шевченка.

Будеш, батьку, панувати, — скажемо ми його-ж таки словами до другого українського письменника, Івана Котляревського, — будеш панувати,

Поки живуть люди,
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!..

150584-

Село.

Село! І серце одпочине...
Село на нашій Україні—
Неначе писанка: село
Зеленим гаєм поросло;
Цвітуть сади, білють хати,
А на горі стоять палати
Неначе диво, а кругом
Широколисті тополі;
А там і ліс,—і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром:
Сам Бог вітає над селом!..

Вечір.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

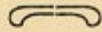
Семья вечеря коло хати;
Вечірня зіронька встає;
Дочка вечерять подає...
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Світає, край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє;

Степи, лани мріють;
Між ярами над ставами
Верби зеленіють;
Сади рясні похилились;
Тополі на волі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють в полі.
І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Ранньою росою,
Вмивається, красується,
Сонце зустрічає,—
І нема тому почину,
І краю немає.

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове
У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину...
Очам любо... Годиночку,
Малую годину
Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить...
А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою

Оповіє тобі душу,
Й не знаєш, де дітись.
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.

Рече та стогне Дніпр широкий
Сердитий вітер завива,
До-долу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав, —
Неначе човен в синім морю,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясень раз-у-раз скрипів.

У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває иноді: дивлюся,
Дивуюсь дивом,—і печаль
Охватить душу; стане жаль
Мені її, і зажурюся
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї матері святої,
Що в мир наш Бога принесла.
Тепер їй любо, любо жити:
Вона серед ночі встає,
І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,

Наговоритись. „Це моє,
Моє!..“ — І дивиться на його,
І молиться за його Богу,
І йде на улицю гулять,
Гордіше самої цариці,
Щоб людям, бачте, показать
Своє добро; „А подивіться!
Моє найкраще над всіми“
І ненароком инший гляне,—
Весела, рада, Боже мій,
Несе до-дому свого Йвана;
І їй здається—все село
Весь день дивилося на його,
Що тільки й дива там було,
А більше не було нічого...
Щасливая!..

С о н.

На панщині пшеницю жала;
Втомилася не спочивать
Пішла в снопи,—пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно сповитеє кричало
У холодочку за снопом;
Росповила, нагодувала,
Попестила, і ніби сном,
Над сином сидя, задрімала.
І сниться їй: той син Іван

І уродливий, і багатий,
Уже засватаний, жонатий,
На вольній бачиться,—бо й сам
Уже не панський, а на волі;
І на своїм веселім полі
У-двох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть...
І усміхнулася, небога.
Прокинулася—нема нічого!..
На Йвася глянула; взяла
Його, гарненько сповила,
І копу дожинать пішла,
Поки не чути ланового.

„Е-е... лю-лі...“

Питала зозулі,—
Зозуля кувала,
Правдоньку казала:
Буду сто літ жити,
Тебе годувати,
В жупані ходити,
Буду панувати.
Ой виростеш, сину,
За півчварта року,
Як княжа дитина,
Як ясень високий,
Гнучкий і дебелий,
Щасливий, веселий
І не одинокий.
Найду тобі рівню,

Хоч за морем синім,
Або крамарівну,
Або сотниківну.
Таки панну, сину,
У червоних черевиках,
В зеленім жупані,
По світлиці похожає,
Як пава, як пані,
Та з тобою розмовляє...
В хаті, як у раї;
А я, сину, на покуті
Тільки поглядаю.
Ой сину, мій сину,
Моя ти дитино!
Чи є кращий на всім світі,
На всій Україні!
Нема кращого й не буде,—
Дивуйтеся, люди!
Нема кращого!.. А долю...
Долю роздобуде!"

Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина;
Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
Та по-під горою;
Хлюпощуться качаточка
По-між осокою.

А качечка впливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Тече вода край города—
Вода ставом стала;
Прийшло дівча воду брати,—
Брало, заспівало.
Вийшли з хати батько й мати
В садок погуляти,
Порадитись, кого б то їм
Своїм зятем звати?

І золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодої.
А іноді така печаль
Оступить душу—аж заплачу!
А ще до-того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісеньке під тином
Сидить собі в старій ряднині...
Мені здається, що се я,
Що се-ж та молодість моя:
Мені здається, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки! Що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращії літа;
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім, вольнім світі,
І піде в найми; і колись,
Щоб він не плакав, не журивсь,
Щоб він де-небудь прихиливсь,—
То оддадуть у москалі...

Зацвіла в долині
Червона калина;
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало!
Пташечка зраділа

І защебетала...
Почула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

І вийшов до неї
З зеленого гаю
Козак молоденький:
Цілує, вітає,—
За руки хватає.
І йдуть по долині
Тихою ходою
І йдучи співають,
Як діточок двоє;
Під тую калину
Прийшли, посідали —
І поцілувались...

Якого-ж ми раю
У Бога благаєм?

На Великдень, на соломі
Проти сонця, діти
Грались собі крашанками,
Та й стали хвалитись
Обновами. Тому к святкам
З лиштвсю пошили
Сорочечку, а тій стьожку,
Тій стрічку купили;
Кому шапочку смушеву,

Чобітки шкапові;
Кому свитку... Одна тільки
Сидить без обнови
Сиріточка, рученята

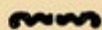
Сховавши в рукава.
— Мені мати купувала...
— Мені батько справив...
— А мені хрещена мати
Лиштву вишивала.
„А я в попа обідала!“
Сирітка сказала...

Човен.

Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою,—
Пливе човен по Дунаю
Один за водою.
Пливе човен, води повен—

Ніхто не спиняє;
Може-б спинив рибалонька,
Та його немає.
Гойдається сюди-туди,
Аж серденько мліє!
Без весельця пливе собі,
Куди вітер віє...
Виплив човен в синє море,
А воно заграло...
Погралися чорні хвилі—
Та й скіпок не стало!

Недовгий шлях,—як човнові
До синього моря,—
Сиротині на чужину,
А там і до горя:
Пограються добрі люди,
Як холодні хвилі,
Поки схочуть, поки стане
В сердешного сили;
Потім собі подивляться,
Як сирота плаче;
Потім спитай—де сирота?
— Не чув і не бачив!

Ми в-купочці колись росли,
Маленькими собі любились,
А матері на нас дивились
І говорили, що колись
Одружимо їх... Не вгадали!
Старі зарання повмірали,

А ми малими розійшлись,
Та вже й не сходились ніколи.
Мене по волі і неволі
Носило всюди; принесло
На старість ледве і до-дому.
Веселеє колись село
Чомусь тепер мені старому
Здавалось темним і німим,
Таким, як я тепер, старим.
І бачиться, в селі убогім—
(Мені так бачиться!)—нічого
Не виросло і не згнило,—
Таке собі, як і було:
І яр, і поле, і тополі,
І над криницею верба
Нагнулася, як та журба
Далеко в самотній неволі;
Ставок, гребелька і вітряк
З-за гаю крилами махає;
І дуб зелений, мов козак
Із гаю вийшов та й гуляє
По-під горою; по горі
Садочок темний, а в садочку
Лежать собі у холодочку,
Мов у раю, мої старі.

Сестрі.

Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
Я думав: „Де-ж я прихилюсь

І де подінуся на світі?“
І сниться сон мені: дивлюсь,
В садочку, квітами повита,
На пригорі собі стоїть,
Неначе дівчина, хатина.
Дніпро геть-геть собі розкинувсь,—
Сіяє батько та горить!
Дивлюсь: у темному садочку,
Під вишнею у холодочку,
Моя єдина сестра,
Многострадалиця святая,
Неначе в раї спочиває,
Та з-за широкого Дніпра
Мене, небога, виглядає.

І їй здається: виринає
З-за хвилі човен, доплива
І в хвилі знову порина...
— „Мій братіку! Моя ти доле!“
І ми прокинулися: ти—
На панщині, а я—в неволі!..

Отак нам довелося йти
Ще з-малечку колючу ниву!
Молися, сестро! Будем живі,
То Бог pomoже перейти.

Три шляхи

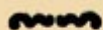
Ой три шляхи широкиї
До-купи зійшлися;
На чужину з України
Брати розійшлися;
Покинули стару матір,
Той жінку покинув,
А той—сестру, а найменший—
Молоду дівчину.

Посадила стара мати
Три ясени в полі,
А невістка посадила
Високу тополю;
Три явори посадила
Сестра при долині,
А дівчина заручена
Червону калину.

Не прийнялись три ясени,
Тополя всихала,
Повсихали три явори,
Калина зов'яла.
Не вертаються три брати,—
Плаче стара мати,
Плаче жінка з діточками
В нетопленій хаті;
Сестра плаче—йде шукати
Братів на чужину,
А дівчину заручену
Кладуть в домовину...

Не вертаються три брати,
По світу блукають,
А три шляхи широкиї
Терном заростають.

Тополя.

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,

Край дороги гне тополю
До самого долу.

Стан високий, лист широкий—
Марно зеленіє.
Кругом поле, як те море
Широке, синіє.
Чумак іде, подивиться,
Та й голову схилить;
Чабан в ранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться—серце ние:
Кругом ні билини!
Одна – одна, як сирота
На чужині, гине!

Ой одна я, одна,
Як билиночка в полі,
Та не дав мені Бог
А ні щастя, ні долі;
Тільки дав мені Бог
Красу, карії очі,
Та й ті виплакала
В самотині дівочій.
А ні братіка я,
Ні сестрички не знала,
Між чужими зросла,
Долі-щастя не мала...
Де-ж дружина моя?
Де ви, добрі люди?
Іх нема... Я сама,
А дружини—й не буде!..

Тяжко—важко в світі жити
Сироті без роду:
Нема куди прихилиться,—
Хоч з мосту та в воду!
Утопився б молоденький,
Щоб не нудить світом;
Утопився б,—тяжко жити,
І нема де дітись.
В того доля ходить полем,
Колоски збирає;
А моя десь, ледащиця,
За морем блукає.
Добре тому багатому:
Його люди знають;
А зо мною зострінуться—
Мов не добачають.
Багатого, губатого
Дівчина шанує,
Надо мною, сиротою,
Сміється, кепкує.

Ой умер старий батько
І старенька мати,

Та нема кому щирої
Тії радоньки дати:
    Що мені на світі
        Сироті робити?
    Чи йти в люди жити,
        Чи дома журитись?
Ой піду я в гай зелений,
    Посажу я руту;
Як що зійде моя рута—
    Остануся тута:
Прийде милий в мою хату
    Хазяїнувати;
А як же ні, то я піду
    Доленьки шукати.
Посходила тая рута
    В гаї зеленіє,—
А дівчина-сиротина
У наймах марніє!

Був собі дід та баба,
З давнього давна, у гаї над ставом,
У-двох собі на хуторі жили,
    Як діточок двоє,
    Усюди обое.
Ще з-малечку у-двох ягнята пасли,
    А потім побралися,
    Худоби діждалися,
Придбали хутір, став і млин,
    Садок у гаї розвели

І пасіку чималу,—
Всього надбали.
Та діточок у їх Біг-ма,
А смерть з косою за плечами.

Хто-ж їх старість привітає,
За дитину стане?
Хто заплаче, поховає?
Хто душу спомяне?
Хто поживе добро чесно
В добрую годину,
І згадає дякуючи,
Як своя дитина?...
Тяжко дітей годувати
У безверхій хаті,
А ще гірше старітися
У білих палатах,
Старітися, умірати,

Добро покидати
Чужим людям, чужим дітям
На сміх, на розтрату!

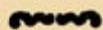
Над Дніпровою сагою
Стоїть явір між лозою,
Між лозою з ялиною,
З червоною калиною.

Дніпро беріг рие, рие,
Яворові корінь миє;
Стоїть старий, похилився,
Мов козак той зажурився —
Що без долі, без родини
Та без вірної дружини, —
І дружини, і надії —
В самотині посивіє!

Явір каже: „похилюся,
Та в Дніпрові скупаюся“.
Козак каже: „погуляю,
Та люблю пошукаю“.

А калина з ялиною
Та гнучкою лозиною,
Мов дівчаточка із гаю
Вихожаючи співають —

Повбірані, заквіччані
Та з таланом заручені,
Думки гадоньки не мають —
Вьются, гнуться та співають...

І небо невмите, і заспані хвилі,
І по-над берегом геть-геть,
Неначе п'яний, очерет
Без вітру гнеться... Боже милий!
Чи довго буде ще мені
В оцій незамкнутій тюрмі,
По-над оцим нікчемним морем,
Нудити світом? Не говорить,
Мовчить і гнеться, мов жива,
В степу пожовкля трава,
Не хоче правдоньки сказати...
А більше ні в кого спитати.

Ішов кобзарь до Київа
Та сів спочивати;

Торбинками обвішаний
Його повожатий;
Мале дитя коло його
На сонці куняє,
А тим часом старий кобзарь
„Ісуса“ співає.
Хто йде, їде,—не минає:
Хто—бублик, хто—гроші;
Хто старому, а дівчата
Шажок міхоноші.

Доля.

Ти не лукавила зо мною;
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала; ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
„Учися, серденько: колись
З нас будуть люди“—ти сказала.
А я їй послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала!
Які з нас люди?.. Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли,—у нас нема
Зерна неправди за собою...

Ходімо ж, доленько моя,
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо дальше: дальше слава,
А слава—заповідь моя.

Перебендя.

(є. П. Гребінці).

Перебендя старий, сліпий—
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люди:
Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить.
По-під тинню сіромаха
І днює й ночує;—
Нема йому в світі хати;

Недоля жартує
Над старою головою,
А йому байдуже!
Сяде собі, заспіває:
„Ой не шуми, луже!“
Заспіває, та й згадає,
Що він сиротина,
Пожуриться, посумує,
Сидячи під тином.

Отакий-то Перебендя,
Старий та химерний!
Заспіває про „Чалого“,
На „Горлицю“ зверне;
З дівчатами на вигоні
„Гриця“ та „веснянку“,
А у шинку з парубками —
„Сербина“, „Шинкарку“;
З жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая)
Про тополю—лиху долю,
А потім—„У гаю“;
На базарі—про „Лазаря“,
Або, щоб те знали,
Тяжко-важко заспіває,
Як Січ руйнували.
Отакий-то Перебендя,
Старий та химерний:
Заспіває, засміється,
А на сльози зверне.

Вітер віє—повіває,
По полю гуляє,—
На могилі кобзарь сидить

Та на кобзі грає,
Кругом його степ, як море
Широке, синіє;
За могилою — могила,
А там — тільки мріє.
Сивий ус, стару чуприну
Вітер розвіває,
То приляже та послуха,
Як кобзарь співає,
Щоб вітер по полю слова розмахав,
Як серце сміється, сліпі очі плачуть...
Послуха, повіє...

Старий заховавсь
В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб люди не чули, — бо то Боже слово,
То серце по волі з Богом розмовля,
То серце щебече Господню славу,
А думка край світа на хмарі гуля.
Орлом сизокрилим лігає, ширяє,
Аж небо блакитне широкими б'є;
Спочине на сонці, його запитає:
Де воно ночує? як воно встає?
Послухає моря, що воно говорить;
Спита чорну гору: чого ти німа?
І знову на небо, бо на землі горе,
Бо на їй, широкій, куточка нема
Тому, хто все знає, тому, хто все чує:
Що море говорить, де сонце ночує, —
Його на сім світі ніхто не прийма!
Один він між нами, як сонце високе;
Його знають люди, бо носить земля.
А як-би почули, що він, одинокий,

Співа на могилі, з морем розмовля,—
На Божее слово вони б насміялись,
Дурним би назвали, од себе б прогнали:
„Нехай по-над морем“, сказали б, „гуля!“

Добре єси, мій кобзарю,
Добре, батьку, робиш,
Що співати-розмовляти
На могилу ходиш!
Ходи собі, мій голубе,
Поки не заснуло
Твоє серце, та виспівуй,
Щоб люди не чули!
А щоб тебе не цурались,
Потурай їм, брате!
„Скачи, враже, як пан каже:
На те він багатий“.

Отакий-то Перебендя,
Старий та химерний!
Заспіває весільної,
А на сльози зверне.

Іван Підкова

(В. І. Штернбергу).

I.

Було колись—в Україні
Ревіли гармати;
Було колись—Запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу, і волю,—

Минулося: осталися
Могили по полю!
Високиї ті могили,
Де лягло спочити
Козацькеє біле тіло,
В китайку повите.
Високиї ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.

Було колись—в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може, серце
Хоч трохи спочине.

II.

Чорна хмара з-за Лиману
Небо, сонце криє;
Синє море звірюкою
То стогне, то виє,
Дніпра гирло затопило.
„А ну-те, хлоп'ята,
На байдаки! Море грає,—

Ходім погуляти!“

Висипали Запорожці, —
Лиман човни вкрили.
„Грай же, море!“—заспівали,
Запінились хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба,—
Пливуть собі та співають;
Рибалка літає,
А попереду отаман
Веде, куди знає;
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті—
Поглядає сюди-туди:
Де-то будь роботі?
Закрутивши чорні уси,
За ухо чуприну,
Підняв шапку—човни стали.
„Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове-молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!“
—„Добре, батьку отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибі вам!“

Надів шапку,
Знову закипіло
Синє море, Вздовж байдака

Знову похожає
Пан отаман, та на хвилю
Мовчки поглядає.

До Основ'яненка.

Вьють пороги; місяць сходить,
Як і перше сходив...
Нема Січи, пропав і той
Хто всім верховодив.
Нема Січи! Очерети
У Дніпра питають;
„Де-то наші діти ділись?
Де вони гуляють?“
Чайка скиглить літаючи,
Мов за дітьми плаче;
Сонце гріє, вітер віє
На степу козачім.

На тім степу скрізь могили
Стоять та сумують;
Питаються у буйного:
„Де наші панують?
Де панують, бенкетують?
Де ви забарились?
Вернітєся! Дивітєся:

Жита похилились,
Де паслися ваші коні,
Де тирса шуміла,
Де кров Ляха, Татарина
Морем червоніла.
Верніться!..“

—„Не вернуться!“

Загуло, сказало
Синє море: „не вернуться,
На віки пропали!“
Правда, море, правда, синє:
Такая їх доля!
Не вернуться сподівані,
Не вернеться воля,
Не вернеться козаччина,
Не встануть гетьмани,
Не покриють Україну
Червоні жупани,—
Обідрана, сиротою
По-над Дніпром плаче;
Тяжко-важко сиротині,
А ніхто не бачить,
Тільки ворог, що сміється.
Смійся, лютий враже,
Та не дуже, бо все гине—
Слава не поляже;
Не поляже, а роскаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда,
І чиї ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...

От де, люди, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

Н. Маркевичу.

Бандуристе, орле сизий!
Добре тобі, брате:
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати!
Тепер летиш в Україну—
Тебе виглядають;
Полетів би за тобою,
Та хто привітає?
Я й тут чужий, самотній,
І на Україні
Я сирота, мій голубе,

Як і на чужині.
Чого-ж серце б'ється, рветься?
Я там самотній!..
Самотній... А Україна?
А степи широкі?!
Там повіє буйнесенький,
Як брат заговорить;
Там в широкім полі воля;
Там синее море
Виграває, хвалить Бога,
Тугу розганяє;
Там могили з буйним вітром
В степу розмовляють,—
Розмовляють, сумуючи;
Такая їх мова:
„Було колись, минулося
Не вернеться знову!“
Полетів би, послухав би,
Заплакав би з ними..
Та ба! доля приборкала
Між людьми чужими.

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині—
Однаковісенько мені!
В неволі виріс між чужими,
І, не оплаканий своїми,
В неволі плачучи умру,

І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій—не своїй землі.
І не помяне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Молися, сину: за Україну
Його замучили колись“.

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злиї люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені!

В неволі тяжко... хоча й волі,
Сказати по-правді, не було;
Та все-таки якимось жилосьь—
Хоть на чужому—та на полі...
Тепер же злої тії долі,
Як Бога, ждати довелось.
І жду її, і виглядаю,
Дурний свій розум проклинаю,

Що дався дурням одурить,
В калюжі волю утопить.
Холоне серце, як згадаю,
Що не в Україні поховають,
Що не в Україні буду жить,
Людей і Господа любить.

Думи мої, думи мої!
Ви мої єдині!
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині!
Прилітайте, сизокрилі
Мої голубята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти
З Киргизами убогими!
Вони вже убогі,
Уже голі, та на волі
Ще моляться Богу.
Прилітайте ж, мої любі!
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

Мені тринадцятий минало;
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було—
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога...

Уже прокликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу; і не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господнє небо і село,
Ягня, здається, веселилось,
І сонце гріло—не пекло.

Та не довго сонце гріло,
Не довго молилось;
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся,—дивлюся:
Село почорніло,
Боже небо голубеє—
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята—
Не мої ягнята;
Обернувся я на хати—
Нема в мене хати.
Не дав мені Бог нічого!
І хлинули сльози...
Тяжкі сльози... А дівчина,
При самій дорозі,
Недалеко коло мене
Плоскінь вибирала,
Та й почула, що я плачу:
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози,
І поцілувала...

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Мое: лани, гаї, сади...
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води.

Давно те діялось! Ще в школі,
Таки в учителя дяка,
Гарненько вкраду п'ятака
(Бо я було трохи не голе,—
Таке убоге), та й куплю
Паперу аркуш, і зроблю
Маленьку книжечку; хрестами
І визерунками з квітками
Кругом листочки обведу,
Та й списую „Сковороду“
Або „Три царіє со дари“;
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую, було, та плачу...

І довелося знов мені
На старість з віршами ховатисьь,

Мережать книжечки, співати
І плакати у бур'яні,—
І тяжко плакати! І не знаю,
За-що мене Господь карає...
У школі мучилось, росло,
У школі й сивіть довелось,
У школі дурня й поховають;
А все за того п'ятака
Що вкрав маленьким у дяка
Отак Господь мене карає...

Не до-дому в-ночі йдучи,
І не спати лягаючи,
Згадай мене, брате.
А як прийде нудьга в гості
Та й на ніч засяде,
Отоді мене, мій друже,
Зови на пораду!
Отоді згадай вь пустині
Далеко над морем,
Свого друга веселого,
Як він горе боре,
Як він, свої думи тії
І серце убоге
Заховавши, ходить собі
Та молиться Богу,
Та згадує Україну
І тебе, мій друже,
Та иноді й пожуриться...

Звичайне, не дуже,
А так тільки... На дворі, бач,
Наступає свято,—
Тяжко його, друже-брате,
Самому стрічати
У пустині... Завтра рано
Заревуть дзвіниці
В Україні, завтра рано
До церкви молитися
Підуть люди; завтра ж рано
Завиє голодний
Звірь в пустині, і повіє
Ураган холодний,
І занесе піском, снігом
Курінь,—мою хату.
Отак мені доведеться
Свято зустрічати!

Що ж діяти? На те й лихо,
Щоб з тим лихом битись.
А ти, друже мій єдиний,
Як маєш журитись,—
Прочитай оцю цідулу
І знай, що на світі
Тільки й тяжко, що в пустині
У неволі жити...
Та й там живуть, хоч погано...
Що ж діяти маю?
Треба б вмерти,—так надія,
Брате, не вмірає!

Заросли шляхи тернами
На тую Україну—
Мабуть, я її на-віки,
На-віки покинув!
Мабуть, мені не вернутись
Ніколи до-дому;
Мабуть, мені доведеться
Читати самому
Оці думи... Боже милий,
Тяжко мені жити!
Маю серце широкеє,—
Ні з ким поділити.
Не дав-еси мені долі,—
Мслодої долі
Не давав еси ніколи,
Ніколи, ніколи,
Не дав серця молодого
З тим серцем дівочим
Поєднати. Минулися,
Мої дні і ночі
Без радости, молодії,—
Так собі минули
На чужині! Не найшлося
З ким серцем ділитись,
А тепер не маю навіть

З ким поговорити.
Тяжко мені, Боже милий,
Носити самому
Оці думи і не ділить
Ні з ким, і нікому
Не сказать святого слова,
І душу убогу
Не радувать, і не корить
Чоловіка злого,
І умерти... О, Господи!
Дай мені хоч глянуть
На народ огой убогий,
На тую Україну,—
Не дай мені згинуть
Отут на чужині!

Ми в-осени таки похожі
Хоч капельку на образ божий,—
Звичайне, що не всі, а так
Хоч де-які...

Крутий байрак,
Неначе циган чорний, голий,
В діброві вбитий, або спить;
А по долині, по роздоллі
Із степу перекотиполе
Рудим ягнятчком біжить
До річечки собі напитись;
А річечка його взяла
Та в Дніпр широкий понесла
А Дніпр у море, на край світа:

Билину море покотило,
Та й кинуло на чужині.
І жаль тобі її стане,
Малої билини.
Підеш собі зажурившись
Гаєм по долині;
Гай шепоче, гнуться лози
В яру при дорозі...
Думи душу осідають,
І капають сльози,
І хочеться сповідатись
Серце розповити;
І хочеться—Боже милий,
Як хочеться жити!
І любити Твою правду,
І весь світ обняти!..

Благо тобі, друже-брате,
Як є в тебе хата!
Благо тобі, як у хаті
Є з ким розмовляти,
Хоч дитина немовляца—
І воно вгадає
Твої думи веселії...
Сам Бог розмовляє
Непорочними устами.
А тобі, мій одинокий,
Мій друже єдиний,
Горе тобі на чужині
Та на самотині!
Хто з тобою заговорить
Привітає, гляне?
Кругом тебе простяглася

Трупом бездиханим
Помарнілая пустиня,
Кинутая Богом...

Не молилася за мене,
Поклони не клала
Моя мати; а так собі
Мене повивала,
Співаючи: „Нехай росте
Та здоровий буде!“
І виріс я, хвалить Бога.
Та не виліз в люди.
Лучче було не родити
Або утопити,
Як мав би я у неволі
Господа гнівити.
А я так мало, небогато
Благав у Бога: тільки хату,
Одну хатиночку в гаю,
Та дві тополі коло неї,
Та безталанною мою,
Мою Оксаночку,—щоб з нею

У-двох дивитися з гори
На Дніпр широкий, на яри,
Та на лани золотополі
Та на високиї могили,—
Дивитись, думати, гадать:
Коли-то їх понасипали?
Кого там люди поховали?
І в-двох тихенько заспівать
Ту думу сумную, днедавну,
Про лицаря того гетьмана,
Що на огні ляхи спекли.
А потім би з гори зійшли,
По-над Дніпром у темнім гаї
Гуляли б, поки не смеркає,
Поки мир божий не засне
Поки з вечірньою зорькою
Не зійде місяць над горою
Туман на лан не прожене.
Ми б подивились, помолились,
І розмовляючи пішли б
Вечеряти в свою хатину.

. . . . .
Я тільки хаточку в тім раї
Благав, і досі ще благаю,
Щоб хоч умерти на Дніпрі,
Хоч на малесенькій горі.

~~~~~

Маркові Вовчкові.

Недавно я по-за Уралом
Блукав і Господа благав,

Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмірало, —
І виблагав! Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка,
І обличителя жестоких,
Людей неситих. Світе мій,
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, і огрій,
І оживи моє побите,
Убоге серце, неукрите,
Голоднее, — і оживу,
І думу вольную на волю
Із домовини воззову,
І думу вольную... О, доле,
Пророче наш, моя ти доню! —
Твоею думу назову!

Учітеся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь, —
Свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде цураються,
В хату не пускають,
Свої діти — як чужії,
І немає злomu
На всій землі безконешній
Веселого дому.

Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата,—
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
Благословіть дітей своїх
Твердими руками,
І обмитих поцілуйте
Вольними устами!
І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невичірній,
Новий засіяє...
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

Заповіт.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно,—було чути
Як реве ревучий!
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим тихим словом!

Шевченкова могила.

Ціна 20 коп.